

καὶ μὴ προϋποτιθέναι δοκεῖ ἢ δημιουργία, ὡς ταῦτα προϋποτιθέασιν, προϋπόκεινται μάλιστα ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ γνώσει τὰ ὄντα καὶ ἢ δημιουργία αὐτῶν· ὅπου ὁ τῆς δικαιοσύνης σφίζεται λόγος, ὅτι παρήγαγεν εἰς τὸ εἶναι τὰ πράγματα κατὰ τὴν θείαν ἀγαθότητα καὶ σοφίαν προσήκον, καὶ ὁ τοῦ ἐλέους τρόπον τινά, καθόσον τὰ πράγματα ἀπὸ τοῦ μὴ εἶναι εἰς τὸ εἶναι μεταβέβληνται.

XXII. — Περὶ τῆς θείας προνοίας.

1. Ὅτι ἀνάγκη τιθέναι ἐν Θεῷ πρόνοιαν, ὡς ἐν τῇ Σοφίᾳ λέγεται· „Σὺ δὲ πατήρ, κυβερνῶν πρόνοια“· καὶ ἔστιν ἐν τῷ Θεῷ ἢ πρόνοια ὁ ¹⁰ λόγος τῆς πρὸς τὸ τέλος τάξεως τῶν πραγμάτων, οὐχ ὡς ἐν ἀνθρώποις ἢ πρόνοια τὸ εἰς τὸ τέλος τάττειν τὰ ἄλλα ἐστίν· ἢ τῇ πρὸς αὐτοὺς παραθέσει, πρὸς τὸ τῆς ζωῆς δηλαδή τέλος· ἢ τῇ πρὸς τοὺς ὑποτεταγμένους, οἰκίαν δηλαδή ἢ πόλιν ἢ βασιλείαν, ὡς „ὁ πιστὸς δούλος καὶ φρόνιμος ὃν κατέστησεν ὁ κύριος αὐτοῦ ἐπὶ τὴν οἰκίαν αὐτοῦ“. Οὕτω γὰρ ¹⁵ οὐ δύναται τῷ Θεῷ ἀρμόζειν ἢ πρόνοια· ἐν αὐτῷ γὰρ τῷ Θεῷ οὐδὲν ἐστὶν ὃ τάττεσθαι δεῖ πρὸς τὸ τέλος, αὐτοῦ ὄντος τοῦ ἐσχάτου τέλους.

2. Ὅτι πάντα ὑποτέτακται τῇ θείᾳ προνοίᾳ, οὐ καθόλου μόνον ἀλλὰ καὶ καθ' ἕκαστον, ἐπεὶ τὸ τοῦ Θεοῦ αἰτιῶδες εἰς πάντα τὰ ὄντα ἐκτείνεται οὐ μὲχρι μόνων τῶν τοῦ εἴδους ἀρχῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν τοῦ ἀτόμου· οὐδὲ ²⁰ τῶν ἀφθάρτων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν φθαρτῶν. Καὶ διὰ τοῦτο τὰ ἀμηγέπη τοῦ εἶναι μετέχοντα ἐκ τῆς πρώτης πάντων αἰτίας δεῖ καὶ παρ' αὐτῆς εἰς τέλος τετάχθαι, καὶ ἢ μετέχει τοῦ εἶναι, ταύτῃ καὶ τοῦ τέλους τυγχάνειν· τὸ δὲ ἐστὶ τὸ προνενοησθαι, ἐπεὶ ἢ πρόνοια οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἐν Θεῷ ἢ λόγος τῆς εἰς τὸ τέλος τῶν ὄντων τάξεως. Πάντα δὲ ὑπόκεινται τῇ θείᾳ ²⁵ τάξει, ὡς τῇ τάξει τῆς τέχνης πάντα τὰ τεχνητὰ αὐτῇ.

Τὰ δὲ ἐκ αὐτομάτου λεγόμενα ἢ ἀπὸ τύχης εἶναι, τὴν τῆς μερικῆς αἰτίας τάξιν ἐκφεύγοντα οὕτω λέγονται, τὴν δὲ τῆς καθόλου αἰτίας οὐ δυνάμενα ἐκφυγεῖν, κατὰ πρόνοιαν εἰσὶν, ὡσπερ δυοῖν δούλων συνδρομή, εἰ ἐξ αὐτομάτου ἐστὶν ὅσον | κατ' αὐτούς, προνενοημένη μέντοι ἐστὶν ὅσον f. 205 παρὰ τοῦ δεσπότη, ἀποστείλαντος ἐκ προνοίας εἰς ἓνα τόπον, ἀγνοοῦντος τοῦ ἐτέρου περὶ τοῦ ἐτέρου.

Καὶ εἰ ἐν τῷ Ἐκκλησιαστικῷ λέγεται, „ὅτι ὁ Θεὸς ἀφῆκε τὸν ἄνθρωπον ἐν τῇ χειρὶ τῆς βουλῆς αὐτοῦ“, ὃ περὶ τῶν ἀμαρτωλῶν μάλιστα ἀληθές, οὐ τὸ εἶναι ἔξω τῆς θείας προνοίας τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὸ μὴ ³⁵ προδιατετυπῶσθαι τούτῳ δύναμιν ἐνεργητικὴν εἰς ἓν ὠρισμένην, ὡς τὰ φυσικά, δηλοῖ. Εἰ γὰρ καὶ αὐτεξουσίως ζῆ ὁ ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐπεὶ ἢ τοῦ

10 Sap. 14, 3   14 Matth. 24, 45   28 ἐκφεύγοντα corrigé de ἐκφεύγονται A
33 λύσις ἐνστάσεως en marge add A   Eccli. 15, 14

αὐτεξουσίῳ ἐνέργεια ὡς εἰς αἰτίαν ἀνάγεται τὸν Θεόν, ἀνάγκη τὰ ἐκ τοῦ αὐτεξουσίῳ γινόμενα τῇ θείᾳ ὑποτετάχθαι προνοίᾳ.

Καὶ τὸ ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους λεγόμενον, ὅτι „οὐ μέλει τῷ Θεῷ περὶ τῶν βοῶν“, ὃ νοητέον καὶ περὶ τῶν ἀλόγων κτισμάτων πάντων οὐχ ὡς μὴ ὑποκειμένων τῇ θείᾳ προνοίᾳ τῶν τοιούτων ἀτόμων εἴρηται, ἀλλὰ πρὸς διαστολὴν τῆς λογικῆς κτίσεως, εἰδικῶς τινι τρόπῳ ὑποτεταγμένης τῇ θείᾳ προνοίᾳ, ὥστε λογίζεσθαι τὴν ταύτην εἰς ἀμαρτίαν ἢ κατόρθωμα τῶν διὰ τοῦ αὐτεξουσίῳ ἐνεργουμένων, καὶ ἀποδίδεσθαι αὐτῇ δίκην ἢ ἀμοιβήν.

10 Εἰ δὲ καὶ ἡ ἀνθρωπίνη πρόνοια ἑαυτὴν οὐχὶ καὶ ἐπὶ τὰ ἀναγκαῖα ἐκτείνεται, τὰ ἐκ τῆς φύσεως προϊόντα, ἀλλ' ἢ τοῦ Θεοῦ πρόνοια, ὅς ἐστι τῆς φύσεως δημιουργὸς ὅλης, καὶ ἐπὶ ταῦτα ἐκτείνεται. Χρηταὶ γὰρ ὁ ἄνθρωπος μόνον τοῖς φυσικοῖς ἐν τοῖς τεχνητοῖς ἢ τοῖς ἠθικοῖς· ὁ δὲ Θεὸς καὶ ποιεῖ ταῦτα.

15 3. Ὅτι ὁ Θεός, κατὰ μὲν τὸν λόγον τῆς εἰς τὸ τέλος τάξεως τῶν προνοουμένων, ἀμέσως πάντων προνοεῖ, κατὰ δὲ τὴν τῆς τοιαύτης τάξεως διαχείρισιν, ἢ διεξαγωγὴ καλεῖται, εἰσὶ τινὰ μέσα τῆς θείας προνοίας, διὰ τῶν ὑψηλοτέρων τῶν ταπεινοτέρων κυβερνωμένων οὐκ ἀσθενεία τῆς προνοητικῆς δυνάμεως, ἀλλὰ ὑπερβολὴ ἀγαθότητος μεταδιδούση καὶ τοῖς
20 ποιήμασι τῆς αἰτιώδους ἀξίας.

4. Ὅτι ἡ θεία πρόνοια οὐ πᾶσιν ἀνάγκην ἐπιτίθησιν, ἀλλὰ τὸ ἀγαθὸν τὸ ἐν τοῖς πράγμασι καὶ τὴν τελειότητα περισφύζουσα ἐν τῷ εἶναι καὶ σφύζεσθαι πολλοὺς καὶ διαφόρους βαθμοὺς ἐν αὐτοῖς, τισὶ μὲν προητοίμασεν ἀναγκαίᾳ αἰτίας, ὥστ' ἐξ ἀνάγκης ἀποβαίνειν, τισὶ δὲ ἐνδεχομένας,
25 ὥστ' ἀποβαίνειν ἐνδεχομένως κατὰ τὴν ἕξιν τῶν προσεχῶν αἰτίων.

XXIII. — Περὶ προορισμοῦ.

1. Ὅτι προσήκόν ἐστι τῷ Θεῷ τοὺς ἀνθρώπους προορίζειν. Πάντα
f. 205^v γὰρ τῇ θείᾳ προνοίᾳ ὑπόκεινται· τῆς δὲ | προνοίας, τὸ εἰς τὸ τέλος τὰ
30 πράγματα τάττειν, ὡς εἴρηται· εἰς ὃ δὲ τάττονται τέλος ὑπὸ Θεοῦ τὰ ὄντα, διττόν, ἐν μὲν ὑπερφυές, ἢ αἰώνιος ζωὴ, ἐν τῇ θείᾳ θεωρίᾳ συνισταμένη· ἐν δὲ τὸ τῇ φύσει οἰκείον, καὶ οὐ τὰ κτιστὰ δύνανται ἀπτεσθαι τῇ οἰκείᾳ δυνάμει. Εἰ δὲ τις ἀσθενοίη, ὑπ' ἄλλου ἄγεται, ὡς τὸ βέλος πρὸς τὸν σκοπὸν ὑπὸ τοῦ τοξότου πεμπόμενον. Ὅθεν ἰδίως ἡ λογικὴ
36 κτίσις, δεκτικὴ οὖσα τῆς αἰωνίου ζωῆς, ἄγεται εἰς αὐτὴν ὡσπερ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πεμπομένη, ἧς δὴ πομπῆς ὁ λόγος ἐν αὐτῷ προῦφίσταται, ὡς καὶ ὁ λόγος τῆς εἰς τὸ τέλος τάξεως πάντων, ὃ φαμεν πρόνοιαν. Ὁ δὲ τοῦ

3 ἑτέρας ἐνστάσεως λύσις en marge add A I Cor. 9, 9 33 τις corrigé de τι καὶ A

έσομένου λόγος, έν τῇ τοῦ ποιητοῦ διανοίᾳ ὑπάρχων, προϋπόστασις τίς ἐστίν αὐτοῦ τοῦ πράγματος· ὅθεν ὁ λόγος τῆς ἐπὶ τὴν αἰώνιον ζωὴν ὁδηγίας τῆς λογικῆς φύσεως προορισμὸς ὀνομάζεται· ὀρίζειν γάρ, τὸ τὸν ὄρον ἐφ' ὃν δεῖ ἀχθῆναι προϋποτιθέσθαι, καὶ οὕτως ὁ προορισμὸς προνοίας μέρος ἐστίν.

Ὁ δὲ φησὶν Ἰωάννης ὁ ἐκ Δαμασκού, „πάντα μὲν τὸν Θεὸν προ-
γινώσκειν, οὐ πάντα δὲ προορίζειν· προγινώσκειν μὲν γὰρ τὰ ἐφ' ἡμῖν,
οὐ μέντοι καὶ προορίζειν“, προορίζειν βούλεται λέγειν τὸ ἀνάγκη
ἐπιτιθέσθαι, ὡς ἐν τοῖς φυσικοῖς, ἅτινα εἰς ἓν ὄρισται· καὶ δῆλον
ἐκ τοῦ προσθεῖναι· „Οὐ γὰρ θέλει τὸ πονηρὸν, οὐτ' ἀναγκάζει τὴν
ἀρετήν“.

Τὰ δὲ ἄλλα κτίσματα, ὡς μὴ δεκτικὰ τέλους τοιοῦτου τὴν εὐπορίαν
καὶ τὸν λόγον τῆς κτιστῆς φύσεως ὑπερβαίνοντος, οὐ κυρίως λέγονται
προωρισθαι, καταχρηστικῶς δέ, τῇ πρὸς τὸ ἐφικτὸν καὶ οἰκείον τέλος
παραθέσει, ὅτι καὶ αὐτὰ εἰς αὐτὸ τῇ θείᾳ προνοίᾳ τάττονται.

Καὶ ὅτι μὴ ἀποκαλύπτεται τοῖς προωρισμένοις τὸ προωρισθαι, ὡς
τὰ ἄλλα χάρισμα, οὐ δεῖ θαυμάζειν· ἔδει γάρ, ἵνα μήτε οἱ προωρισμένοι
ῥαθυμοῦσεν, μήτε οἱ μὴ προωρισμένοι ἀπογινώσκοιεν· ἐνίοις μέντοι γε ἀπο-
καλύπτεται.

2. Ὅτι ὁ προορισμὸς οὐκ ἔστι τι ἐν τοῖς προωρισμένοις, ἀλλ' ἐν τῷ
προορίζοντι· ὁ μὲν γάρ, μέρος προνοίας· ἡ δέ, ὡς ἔστι λόγος ἐν τῷ τοῦ
προνοοῦντος λογισμῷ εἴρηται. Ἄλλ' ἡ διαχείρισις τῆς προνοίας, ἡ καὶ
κυβέρνησις λέγεται, παθητικῶς μὲν ἐστίν ἐν τοῖς κυβερνωμένοις, ἐνεργη-
τικῶς δὲ ἐν τῷ κυβερνῶντι.

3. Ὅτι ὁ Θεὸς καὶ τινὰς ἀποδοκιμάζει, καὶ ἔστιν ἡ ἀποδοκιμασία
μέρος προνοίας, ὡς καὶ ὁ προορισμὸς. Ὡσπερ γάρ ὁ προορισμὸς περιέχει
πρόθεσιν τοῦ δοῦναι χάριν καὶ δόξαν, οὕτω καὶ ἡ ἀποδοκιμασία θέλησιν
περιέχει | τοῦ συγχωρεῖν εἰς ἁμαρτίαν ἐμπίπτειν τινά, καὶ δίκην κατα-
κρίσεως ἐπιφέρειν ἀντὶ τῆς ἁμαρτίας.

Ἔστι δὲ ὁ μὲν προορισμὸς αἰτίος σωτηρίας ἐν τοῖς προωρισμένοις,
ὡς καὶ τῆς μελλούσης δόξης καὶ τῆς ἐνταῦθα χάριτος· ἡ δὲ ἀποδοκιμασία
τῆς μὲν ἁμαρτίας ἐνταῦθα οὐκ αἰτία, τοῦ δὲ ἀποδοθησομένου αὐτῇ, ὅτι
ἡ ἁμαρτία πρόβεισιν ἐκ τοῦ αὐτεξουσίου τοῦ ἀποδοδοκιμασμένου. Ὅθεν
εἴρηται ἐν δεκάτῳ τρίτῳ τοῦ Ὡσηέ· „Ἐκ σοῦ ἡ ἀπώλειά σου, Ἰσραὴλ,
καὶ ἐξ ἐμοῦ μόνου ἡ βοήθειά σου“.

Εἰ δὲ λέγεται ὅτι ὁ ἀποδοδοκιμασμένος οὐ δύναται τυχεῖν χάριτος,
κατὰ τὴν ὑποθετικὴν, οὐ κατὰ τὴν ἀπλῶς δύναμιν αὐτοῦ νοεῖται, ὡσπερ

29 Σημ. — Ἐν Μαλαχίᾳ· τὸν Ἰακώβ ἠγάπησα· τὸν δὲ Ἡσαῦ ἐμίσησα add A
dans la marge inférieure 34 Os. 13, 9

ανάγκη καὶ τὸν προωρισμένον σωθῆναι, ἀλλ' ὑποθετικῆ ἀνάγκῃ, οὐκ ἀναιρούση τὸ αὐτεξούσιον.

4. Ὅτι ὁ Θεὸς ἐκλέγεται τοὺς εἰς σωτηρίαν προωρισμένους, ὡς ἐν τῇ πρὸς Ἐφεσίους· „Ἐξελέξατο ἡμᾶς ὁ Θεὸς πρὸ καταβολῆς τοῦ κόσμου“· καὶ πάντες οἱ προωρισμένοι οὐ μόνον ἐκλελεγμένοι εἰσὶν, ἀλλὰ καὶ ἀγαπητοί· ἡ γὰρ ἀγάπη τῆς ἐκλογῆς προϋπόκειται, ὡς ἡ ἐκλογή τοῦ προορισμοῦ.

5. Ὅτι τὰ ἀνθρώπινα ἔργα οὐκ εἰσὶν αἰτία τοῦ προορισμοῦ, ἢ τῆς ἀποδοκιμασίας, ἢ τῆς ἐκλογῆς. Ἐν γὰρ τῇ πρὸς Τίτον λέγεται· „Οὐκ ἐξ ἔργων δικαιοσύνης ὧν ἡμεῖς ἐποιήσαμεν, ἀλλὰ κατὰ τὸν αὐτοῦ ἔλεον ἔσωσεν ἡμᾶς“· Ὡσπερ δὲ σώζει, οὕτω καὶ σωθῆναι προώρισεν. Οὐκ ἄρα ἢ τῶν ἔργων πρόγνωσις αἰτία ἢ λόγος τοῦ προορισμοῦ. Καὶ ἐν τῷ ἐσχάτῳ τῶν Θρήνων· „Ἐπιστρέφον ἡμᾶς, Κύριε, καὶ ἐπιστραφησόμεθα, καὶ αὐτὴ γὰρ ἡ πρώτη πρὸς τὴν χάριν ἐτοιμασία, οὐ γίνεται ἐν ἡμῖν, βοηθείας θείας χωρὶς.

16 Ἰστέον δὲ ὅτι ὡσπερ διαφόρων βαθμῶν τὰ ὄντα πεποιηκῶς ὁ Θεὸς πρὸς τὴν συμπλήρωσιν τοῦ παντός, συνεχώρησε διὰ τοῦτο καὶ τινα κακὰ γίνεσθαι, ἵνα μὴ πολλὰ κωλύοντο ἀγαθὰ, οὕτω καὶ ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει, καθ' ὁμοιότητα τῆς ὀλότητος τοῦ παντός, ἠθέλησε τινὰς προορίσαι, ἵνα τὴν ἑαυτοῦ ἀγαθότητα παραστήσῃ φιλανθρωπίας τρόπῳ, τῷ ἐλεῆσαι· ἔν τισι δέ, τὴν ἑαυτοῦ δικαιοσύνην ἐν τῷ κολάζειν, τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους· „Εἰ δὲ θέλων ὁ Θεὸς δεῖξαι τὴν ὀργήν, τουτέστι τὴν δικαίαν τιμωρίαν, καὶ γνωρίσαι τὴν δύναμιν αὐτοῦ, ὑπέμεινε, τουτέστι συνεχώρησεν, ἐν πολλῇ μακροθυμίᾳ σκεύη ὀργῆς κατηρτισμένα εἰς ἀπί-
f. 208 λειαν, ἵνα δείξῃ τὸν πλοῦτον τῆς δόξης | αὐτοῦ ἐπὶ σκεύη ἐλέους, ἃ
26 προητοίμασεν εἰς δόξαν“· καὶ ἐν τῇ πρὸς Τιμόθεον δευτέρᾳ· „Ἐν τῇ μεγάλῃ δὲ οἰκίᾳ εἰσὶν οὐ μόνον σκεύη χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ, ἀλλὰ καὶ ξύλινα καὶ ὀστράκινα· καὶ ἃ μὲν εἰς τιμὴν, ἃ δὲ εἰς ἀτιμίαν“.

Διατί δὲ τούτους μὲν ἐξελέξατο, τούτους δὲ ἀπεδοκίμασεν, οὐκ ἔχει λόγον εἰ μὴ μόνην τὴν θεῖαν βούλησιν· ὅθεν Αὐγουστίνος ἐν τῷ κατὰ
30 Ἰωάννην· „Διατί δὲ τούτον μὲν ἔλκει, ἐκεῖνον δὲ οὐχ ἔλκει, εἰ βούλει μὴ πλανηθῆναι, μὴ κρίνε“, ὡσπερ διὰ τί τῆς πρώτης ὕλης, μονοειδοῦς οὔσης καθ' ἑαυτήν, ἐν μὲν αὐτῆς μέρος ἐν εἶδει πυρὸς παρῆκται, ἄλλο δὲ ἐν εἶδει γῆς, δυνατὸν λόγον ἀποδοῦναι, ὥστε δηλαδὴ τὴν τῶν εἰδῶν δια-
36 τοδί εἶδος, καὶ τοδί ὑπὸ τοδί, τῆς ἀπλῆς τοῦ Θεοῦ θελήσεως ἤρτηται, ὡσπερ τῆς τοῦ οἰκοδόμου τὸ τόνδε μὲν λίθον ἐν ἐκείνῳ τῷ μέρει τοῦ τοίχου, τούτον δὲ ἐν ἄλλῳ ὑπάρχειν. Ἐν γὰρ τοῖς χάριτι δεδομένοις

4 Eph. 1, 4   8 Tit. 3, 5   12 Thren. 5, 21   21 Rom. 9, 22-23   25 II Tim. 2, 20
36 ἐν répété A; le premier a été biffé

δύναται τις κατὰ τὸ ἀρέσκον αὐτῷ καὶ πλέον ἄλλῳ καὶ ἔλαττον ἄλλῳ διδόναι μετὰ τοῦ μηδὲν τὸ δίκαιον παραβλάπτειν, ἐφόσον οὐδενὸς τὸ ὀφειλόμενον ἀναιρεῖ. Καὶ τοῦτ' ἐστὶν ὃ φησὶν ὁ οἰκοδεσπότης ἐν ἐνάτῳ τοῦ κατὰ Ματθαῖον· „Ἄρον τὸ σὸν καὶ ὑπάγε· ἢ οὐκ ἔξεστί μοι ποιῆσαι ὃ θέλω;“

6. Ὅτι ὁ θεῖος προορισμὸς βεβαίωτατα καὶ ἀσφαλέστατα τυγχάνει τοῦ ἰδίου ἀποτελέσματος· ἀνάγκη μὲντοι οὐκ ἐπιτίθησιν, ὥστε τὸ τούτου ἀποτέλεσμα ἐξ ἀνάγκης προβαίνειν. Ὁ γὰρ προορισμὸς, ὡς εἴρηται, μέρος προνοίας· τὰ δὲ ταύτῃ ὑποκείμενα καὶ ἀναγκαῖά εἰσι, καὶ ἄλλα ἐνδεχόμενα κατὰ τὴν ἕξιν τῶν δευτέρων αἰτίων, ἃ ἔταξεν ἡ θεία πρόνοια πρὸς τὰ τοιαῦτα ἀποτελέσματα. Ἄλλ' ὁμως ἡ τῆς προνοίας τάξις, ἀσφαλῆς οὕτω δὲ καὶ ἡ τοῦ προορισμοῦ τάξις βέβαιος, καὶ τοῦ αὐτεξουσίου μὴ ἀναιρουμένου, ἐξ οὗ ἐνδεχομένως πρόβεισι τὸ τοῦ προορισμοῦ ἀποτέλεσμα.

7. Ὅτι ὄριστα ὁ τῶν προωρισμένων ἀριθμὸς οὐκ εἰδικῶς μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑλικῶς, καὶ οὐ μόνον τῷ τῆς γνώσεως τρόπῳ, ἀλλὰ καὶ τινος ἀρχοειδοῦς προορισμοῦ· οὐχ οὕτω μὲντοι παντάπασι καὶ ἐπὶ τῶν ἐγκαταλελειμμένων ἐστίν· οὗτοι γὰρ εἰς τὸ τῶν ἐκλεκτῶν ἀγαθὸν δοκοῦσιν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ προδιατετάχθαι, „οἷς πάντα συνεργεῖ εἰς τὸ ἀγαθόν“.

Περὶ δὲ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν προωρισμένων, οἱ μὲν φασίν, ὅτι ὅσοι ἐκπεπτώκασιν ἄγγελοι· οἱ δὲ, ὅτι ὅσοι ἔμειναν· οἱ δὲ, ὅτι ὅσοι ἐκτίσθησαν· οἱ δὲ, ὅτι τῷ Θεῷ μόνῳ τοῦτο ἔγνωσται. f. 207

8. Ὅτι ἐν τῷ προορισμῷ δύο δεῖ θεωρεῖν, αὐτὸν δηλαδὴ τὸν θεῖον προορισμὸν, καὶ τὸ αὐτοῦ ἀποτέλεσμα. Κατὰ μὲν οὖν τὸ πρῶτον, οὐδένα τρόπον ὁ προορισμὸς ταῖς τῶν ἀγίων δεήσεσι βοηθεῖται· οὐδὲ γὰρ διὰ τὰς τῶν ἀγίων παρακλήσεις ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τις προορίζεται. Ἀλλὰ πρὸς τὸ δεύτερον, καὶ πάνυ· ἡ γὰρ πρόνοια οὐκ ἀναιρεῖ τὰς δευτέρας αἰτίας, ἀλλ' οὕτω προνοεῖται τῶν ἀποτελεσμάτων, ὥστε καὶ τὴν τῶν δευτέρων τάξιν αἰτίων ὑποκείσθαι αὐτῇ. Καὶ ἐπὶ τοῦ προορισμοῦ τοίνυν, ὅς ἐστι μέρος προνοίας, οὕτως ἐστίν· οὕτω γὰρ σωτηρία τινὸς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ προορίζεται, ὥστε καὶ τῇ τάξει τοῦ προορισμοῦ ὑποπίπτειν πᾶν ὅπερ ἂν ἐπὶ σωτηρίαν τὸν ἄνθρωπον προκαλεῖται, ἢ τὰς ἰδίας εὐχάς, ἢ τὰς τῶν ἄλλων, ἢ ἕτερα ἀγαθὰ, ἢ πᾶν τοιοῦτον, ὧν ἄνευ τῆς σωτηρίας οὐκ ἂν τύχοι. Ὅθεν τοὺς προωρισμένους ἐπιχειρεῖν δεῖ ἀγαθοεργία καὶ εὐχαῖς· διὰ γὰρ τούτων τὸ τοῦ προορισμοῦ ἀποτέλεσμα βεβαίως πληροῦται. Διὰ τοῦτο λέγεται ἐν τῇ πρώτῃ τοῦ Πέτρου· „Σπουδάσατε δι' ἀγαθῶν ἔργων βεβαίαν ὑμῶν τὴν κλήσιν καὶ ἐκλογὴν ποιεῖσθαι“.

Εἰ δὲ λέγοι τις, ὅτι ὁ μὲν προορισμὸς αἰδῖος, αἱ δ' εὐχαὶ καὶ τὰ

4 Matth. 20, 14 10 ἕξιν corrigé de τάξιν A 18 Rom. 8, 28 35 II Pet. 1, 10
37 Ἀντίθεσις en marge add A

ἀλλὰ ἐν χρόνῳ· τὸ δ' ἐν χρόνῳ οὐ προηγείται τοῦ αἰδίου, οὐδὲ βοηθεῖ πρὸς τὸ εἶναι ἐκεῖνο· ἢ ὅτι τὸ μὲν δεῖσθαι βοηθείας δι' ἀσθένειαν συμβαίνει δυνάμεως· τοῦτο δὲ οὐ προσήκει τῷ Θεῷ, ὡς ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους· „Τίς ἔγνω νοῦν Κυρίου, ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο;“ ἢ ὅτι τοῦ αὐτοῦ ἔστι τὸ βοηθεῖσθαι καὶ τὸ κωλύεσθαι, ὁ δὲ προορισμὸς κωλυθῆναι οὐ δύναται ὥστε, οὐδὲ βοηθῆναι· πρὸς μὲν τὸ πρῶτον ῥητέον, ὅτι τοῦτο ἀληθές ἐστιν ὅσον πρὸς αὐτὸν τὸν προορισμὸν, ὡς εἴρηται· πρὸς δὲ τὸ δεύτερον, ὅτι διχῶς λέγεται βοηθεῖσθαι, καθόσον τε δύνάμιν ὑπό τινος λαμβάνει καὶ καθόσον ὡς διακόνου διὰ τινος τὴν ἑαυτοῦ πληροῖ διάταξιν, ὡς ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους· „Θεοῦ γάρ ἐσμεν συνεργοί“. Περὶ δὲ τοῦ πρώτου τρόπου λέγεται· „τίς βοηθεῖ τῷ πνεύματι τοῦ Κυρίου;“ Πρὸς δὲ τὸ τρίτον, ὅτι αἱ δευτέραι αἰτίαι οὐ δύνανται ἐξελεῖν τὴν τάξιν τῆς καθόλου καὶ πρώτης αἰτίας· ἀποπληροῦσι δέ, καὶ διὰ τοῦτο ὁ προορισμὸς βοηθεῖται μὲν ὑπὸ τῶν κτισμάτων, κωλύεται δὲ οὐδαμῶς. —

15
f. 207 v

XXIV. — Περὶ τῆς βίβλου τῆς ζωῆς.

1. Ὅτι ἔστι ζωῆς βίβλος, κατὰ τὸ· „Ἐξαλειφθήτωσαν ἐκ βίβλου ζώντων“. Λέγεται δὲ μεταφορικῶς ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων, εἰωθότων τοὺς ἐκλεγμένους ἐπὶ τι, ὅλον στρατιώτας ἢ βουλευτάς, καταγράφειν ἐν βιβλίῳ. Καταγράφεται δὲ καὶ ἐν διανοίᾳ τινὸς τὸ ἀνεπιλήστως καὶ βεβαίως μνημονεύμενον, ὡς ἐν τρίτῳ τῶν Παροιμιῶν· „Μὴ ἐπιλάθῃ τοῦ νόμου μου, καὶ τὰς ἐντολάς μου ἢ καρδίᾳ σου φυλαξάτω“· καὶ μετ' ὀλίγα· „Ἀπογραψαὶ αὐτάς ἐν πλαξὶ τῆς καρδίας σου“. Ὅθεν αὐτὴ ἡ τοῦ Θεοῦ γνῶσις, ἢ βεβαίως μέμνηται ἑαυτοῦ προορίσαντος τινὰς εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν, βίβλος ζωῆς λέγεται. Λέγεται δὲ οὕτως καὶ ἡ βίβλος τῶν ἀγόντων εἰς τὴν ζωὴν, ἢ τῶν ποιητέων, ὡς ἡ παλαιὰ διαθήκη καὶ νέα· ἢ τῶν ἤδη γεγενημένων· λέγεται καὶ ἡ θεία δύναμις, δι' ἧς ἄγονται εἰς μνήμην ἑκάστῳ τὰ αὐτοῦ ἔργα. Βίβλος δὲ θανάτου οὐ λέγεται διὰ τὸ μὴ εἰωθέσθαι ἀπογράφεσθαι τοὺς ἀχρήστους, τοὺς δὲ ἐκλεκτοὺς μόνον.

3. Ὅτι δυνατόν τινα τῆς βίβλου τῆς ζωῆς ἐξαλείφεσθαι, κατὰ τὸ τοῦ Δαυΐδ· „Ἐξαλειφθήτωσαν ἐκ βίβλου ζώντων“· καὶ ἐν τῇ Ἀποκαλύψει· „Ὅς ἂν νικήσῃ, οὗτος ἐνδυθήσεται ἱματίοις λευκοῖς, καὶ οὐκ ἀπαλείψω τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐκ τῆς βίβλου τῆς ζωῆς“. Πρὸς γὰρ τὴν βίβλον τῆς ζωῆς, ἢ ἐστὶν ἀπογραφή τῶν εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν τεταγμένων, διχῶς τις τάττεται, ἕκ τε τοῦ θείου προορισμοῦ, καὶ τοῦτο οὐδέποτε ἀσθενεῖ, καὶ τῆς χάριτος. Οἱ γὰρ ἔχοντες χάριν ἐξ αὐτοῦ τούτου ἀξιοί εἰσι τῆς αἰωνίου ζωῆς· τὸ δὲ οὕτω τετάχθαι πολλάκις καὶ ἀσθενεῖ, ἀποπιπτόντων

4 Rom. 11, 34   6 λύσις τῆς ἀντιθέσεως add A   10 I Cor. 3, 9   17 Ps. 68, 29
21 Prov. 8, 3   32 Apoc. 2, 5

της ζωής ἐνίων διὰ τῆς πρὸς θάνατον ἀμαρτίας. Οὐκοῦν οἱ μὲν ἐκ τοῦ
 θείου προορισμοῦ τεταγμένοι ἀπλῶς εἰσιν ἐκεῖ γεγραμμένοι, ὡς ἔξοντες
 τὴν ζωὴν καθ' αὐτήν· οὗτοι δὲ οὐδέποτε ἐξαλείφονται. Οἱ δὲ ἐκ τῆς
 χάριτος τεταγμένοι λαβεῖν αὐτὴν πῃ λέγονται γεγράφθαι ἐν τῇ τῆς ζωῆς
 βίβλῳ, ὡς γεγραμμένοι ὅτι ἔξουσι τὴν αἰώνιον ζωὴν οὐ καθ' αὐτήν, ἀλλ' ἐν
 τῇ ταύτης αἰτίᾳ. Οὗτοι δὲ καὶ ἐξαλείφασθαι δύνανται, τῆς ἐξαλοιφῆς μὴ
 ἐπὶ τὴν εἶδησιν ἀναγομένης τοῦ Θεοῦ, ὡς αὐτοῦ πρότερον γινώσκοντός
 τι, εἴτ' ἀγνοοῦντος, ἀλλ' ἐπὶ τὸ ἐγνώσμενον, ὅτι ὁ Θεὸς γινώσκει τινά,
 πρότερον μὲν εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν τεταγμένον, | μετὰ δὲ ταῦτα οὐ f. 208
 τεταγμένον διὰ τὸ τῆς χάριτος ἐκπεσεῖν. 10

XXV. — Περὶ τῆς θείας δυνάμεως.

1. "Ὅτι ἐστὶν ἐν τῷ Θεῷ δύναμις, κατὰ τὸ ἐν Ψαλμοῖς· „Δυνατὸς εἶ,
 Κύριος, καὶ ἡ ἀλήθειά σου κύκλω σου“· ἀλλ' οὐχ ἡ παθητικὴ, ἢ ἐστὶν
 ἀρχὴ τοῦ ὑφ' ἑτέρου πάσχειν, κατὰ τὸν Φιλόσοφον ἐν πέμπτῳ τῶν μετὰ 16
 τὰ φυσικά· τέλειος γάρ ἐστιν, καὶ ἐνέργεια καθαρὰ, καὶ φύσει τελεία·
 ἀλλ' ἡ ἐνεργητικὴ, ἢ ἐστὶν ἀρχὴ τοῦ δράν εἰς ἕτερον.

2. "Ὅτι καὶ ἄπειρός ἐστιν, ὡς καὶ ἡ θεία οὐσία αὐτὴ, ἣ ὁ Θεὸς
 ἐνεργεῖ καὶ ποιεῖ. "Ὅσῳ γὰρ τὸ ποιοῦν τελειότερον ἔχει τὸ εἶδος ᾧ ποιεῖ,
 καὶ ἡ δύναμις αὐτοῦ τοσοῦτῳ μείζων ἐν τῷ ποιεῖν· τὸ γὰρ μᾶλλον θερμόν 20
 καὶ μείζω δύναμιν θερμαντικὴν ἔχει, καὶ εἰ οἶόν τε ἦν ἄπειρον εἶναι
 θερμόν, καὶ ἄπειρον ἂν εἶχε δύναμιν. Εἰ δὲ τὸ ἄπειρον ἀτελές, ὡς ἐν
 τρίτῳ τῶν φυσικῶν, ἀλλά τε ἐκ τῆς ὕλης τῆς μὴ ὠρισμένης εἶδει, οἶόν
 ἐστὶ τὸ συμβαῖνον τῇ ποσότητι ἄπειρον.

Εἰ δὲ καὶ μὴ ποιεῖ ἄπειρον ἀποτέλεσμα, ἵνα δεικνύηται ἄπειρος οὐσα 25
 καὶ ἵνα μὴ μάτην ἢ μὴ δεικνυμένη, ἀλλὰ ἡ δύναμις τοῦ συνωνύμως ποι-
 οῦντος ὀλη φανερὰ γίνεται· τοῦ δὲ μὴ συνωνύμως ποιοῦντος, οὐχ ὀλη, οἶον
 ἡ τοῦ ἡλίου ἐν παραγωγῇ ζῶου τινὸς ἐκ σήψεως γεννηθέντος οὐ φαίνεται
 ὀλη. Ὁ δὲ Θεὸς οὐ ποιεῖ συνωνύμως τὰ ὄντα. Καὶ εἰ μηδὲν ἐτι ἀπο-
 τέλεσμα προῆγεν ἡ θεία δύναμις, μάτην οὐκ ἂν ἦν· εἰκῆ γὰρ ἐστὶν, δ 30
 τέτακται πρὸς τέλος οὐ μὴ ἐφικνεῖται· ἡ δὲ θεία δύναμις οὐχ ὡς εἰς
 τέλος τὸ ἀποτέλεσμα τάττεται, ἀλλ' αὐτὴ μᾶλλον ἐστὶ τέλος αὐτοῦ.

Καὶ εἰ μὴ κινεῖ ἐν ἀκαριαίῳ, δ τῇ ἀείρῳ δυνάμει ἀρμόττει κατὰ
 τὸν Φιλόσοφον ἐν τετάρτῳ τῶν φυσικῶν, ἀλλ' ἐκεῖνο περὶ τῆς σωματικῆς
 νοεῖται δυνάμεως, ἣν συνωνύμως ποιούσαν ἀνάγκη ὀλην ἐν τῇ κινήσει 35
 δηλοῦσθαι, καὶ ὀσῳ μείζων ἐστί, τοσοῦτῳ θᾶττον κινεῖν, καὶ εἰ ἄπειρός
 ἐστὶν, ἀναλογίας ἀπάσης θᾶττον κινεῖν· ὅπερ ἐστὶν οὐκ ἐν χρόνῳ κινεῖν.
 Τὸ δὲ ἀσώματον κινεῖν, οὐ συνωνύμως κινεῖν, οὐκ ἀνάγκη τὴν ὀλην

ἐμφαίνειν δύναμιν, ἂν ἄπειρος ᾗ, ἐν τῷ μὴ χρόνῳ κινεῖν· ἐξαιρέτως καὶ εἰ κινοίη κατὰ βούλησιν, καὶ ὡς ἂν αὐτὴ διατάξειεν.

3. Ὅτι ὁ Θεὸς παντοδύναμος ἐστὶ κατὰ τὸ ἐν τῷ Λουκᾶ· „Οὐκ ἄδυνατήσῃ παρα τῷ Θεῷ πᾶν ῥῆμα“. Δύναται δὲ πάντα τὰ δυνατά, οὐ
f. 208^v τὰ τῇ κτιστῇ δυνατὰ φύσει· | τὸ γὰρ τοῦ Θεοῦ παντοδύναμον εἰς πλείω ἐκτείνεται· οὐδὲ τὰ τῇ αὐτοῦ δυνάμει δυνατά· ἐστὶ γὰρ κύκλος ἐν τῷ ὀρισμῷ τοῦ παντοδυνάμου τούτου, ὡς εἰ λέγοι τις· δύναται πάντα ὁ Θεὸς ἢ δύναται· ἀλλὰ πάντα τὰ ἀπλῶς δυνατά. Λέγεται δὲ τι ἀπλῶς δυνατὸν ἢ ἀδύνατον, ἐκ τῆς τῶν ὄντων σχέσεως, ὅταν τὸ κατηγορούμενον μὴ μάχηται
10 τῷ ὑποκειμένῳ, ὡς τὸ τὸν Σωκράτην καθῆσθαι· καὶ ὅταν μάχηται, ὡς τὸ τὸν ἄνθρωπον εἶναι ὄντος. Τὸ θεῖον τοίνυν εἶναι, ἐν ᾧ ἰδρυταὶ ὁ τῆς θείας δυνάμεως λόγος, ἄπειρόν ἐστιν, οὐδενὶ γένει τοῦ ὄντος ὀριζόμενον, ἀλλὰ προέχον ἐν ἑαυτῷ ὄλου τοῦ ὄντος τὴν τελειότητα. Ὅθεν πᾶν ὅπερ ἔχει ἢ δύναται ἔχειν ὄντος λόγον τοῖς ἀπλῶς δυνατοῖς ἐμπεριέχεται, ὧν
15 τῇ ἀποβλέψει παντοδύναμος ὁ Θεὸς λέγεται. Ἐπεὶ δὲ οὐδὲν τῷ τοῦ ὄντος ἀντίκειται λόγῳ εἰ μὴ τὸ μὴ ὄν, τοῦτο οὔτε ἀπλῶς δυνατόν, οὔτε τῇ θείᾳ δυνάμει ὑπόκειται, οὐδ' ἀσθενεῖαν αὐτῆς [ἐκδηλοῖ], ἀλλ' ὅτι μὴ δύναται λόγον ἔχειν δυνατοῦ καὶ πρὸς τὸ αὐτό(?).

Καὶ τὰ ἀντιφατικὰ δὲ οὐκ ἐμπεριέχονται τῇ θείᾳ παντοδυναμότητι,
20 διότι οὐ δύναται ἔχειν τὸν λόγον τῶν δυνατῶν, ἢ καὶ οἰκειότερον λέγονται μὴ δύνασθαι γίνεσθαι ἢ ὅτι οὐ δύναται ποιεῖν αὐτὰ ὁ Θεός.

Τὸ δέ· „Οὐκ ἄδυνατήσῃ παρα τῷ Θεῷ πᾶν ῥῆμα“, οὐ προσίσταται τῷ λόγῳ· τὸ γὰρ ἀντίφασιν περιέχον ῥῆμα οὐ δύναται εἶναι· οὐδεὶς γὰρ νοῦς αὐτὸ συλλαβεῖν δύναται.

25 Ἐκ δὲ τοῦναντίου, εἰ λέγοι τις, ὅτι τὸ κινεῖσθαι καὶ πάσχειν τι τῶν ὄντων ἐστίν, ὅπερ οὐ δύναται ὁ Θεός, ἀκίνητος ὧν, ἢ ὅτι τὸ ἁμαρτάνειν ποιεῖν τί ἐστίν, ὃ οὐ δύναται, ὡςπερ οὐδ' ἀρνήσασθαι ἑαυτόν, ὡς ἐν τῇ πρὸς Τιμόθεον λέγεται· πρὸς μὲν τὸ πρῶτον καὶ προεῖρηται, ὅτι τῇ ἐνεργητικῇ δυνάμει παντοδύναμος λέγεται, οὐ τῇ παθητικῇ· πρὸς δὲ τὸ δεύτερον,
30 ὅτι τὸ ἁμαρτάνειν τῆς τελείας ἐνεργείας ἀποπίπτειν ἐστίν· ὅθεν τὸ δύνασθαι ἁμαρτάνειν δύνασθαι ἐστὶν ἀσθενεῖν ἐν τῷ ποιεῖν, ὅπερ ἐστὶν ἐναντίον τῷ παντοδύναμον εἶναι, καὶ διὰ τοῦτο ὁ παντοδύναμος οὐ δύναται ἁμαρτάνειν.

Ὁ δὲ φησὶν ὁ Φιλόσοφος ἐν δευτέρῳ τῶν Τοπικῶν, ὅτι ὁ Θεός, καὶ
35 ὁ σπουδαῖος, δύναται φαῦλα πράττειν, ἢ καθ' ὑπόθεσιν νοεῖται, ἧς τὸ προηγούμενον ἀδύνατον, οἷον εἰ θέλοι· οὐδὲν γὰρ κωλύει τὸ συνημμένον ἀληθεύειν, οὐ τὸ ἡγούμενον καὶ τὸ ἐπόμενον ἀδύνατόν ἐστιν, οἷον εἰ ὁ

ἄνθρωπος ὄνος ἐστί, καὶ τετράπους ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος· | ἢ ὅτι ποιεῖν f. 209 δύναται ὁ Θεός τινα, ἃ νῦν φαῦλα δοκοῦσιν· εἰ ἐποίει δέ, ἀγαθὰ ἂν ἦν· ἢ διαλέγεται κατὰ τὸ ἔθος τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν δόξαν, οἱ τοὺς ἀνθρώπους ἔλεγον εἰς θεοὺς μεταβάλλεσθαι, ὡς τὸν Δία καὶ τὸν Ἑρμῆν.

4. Ὅτι οὐ δύναται ποιῆσαι τὰ παρεληλυθότα ὥστε μὴ εἶναι γεγενημένα· οὐδὲ γὰρ τὴν φθαρῆσαν ποιῆσαι μὴ εἶναι ἐφθαρμένην· ἀντίφασιν γὰρ τοῦτο καὶ τὰ ὅμοια περιέχει, καὶ εἰ τις ἡξίου καὶ ταῦτα ποιεῖν τὸν Θεόν, οὐδὲν ἄλλο ἢ ἡξίου ποιεῖν τὸν Θεόν τὰ ἀληθῆ αὐτῷ τῷ εἶναι ἀληθῆ ψευδῆ εἶναι. Δύναται δὲ ἀναστήσαι νεκρὸν καὶ ὀμματῶσαι τυφλόν, διότι ταῦτα οὐ περιέχουσιν ἀντίφασιν, ἀλλ' εἰσὶ μόνον ἀδύνατα φυσικῆ 10 δυνάμει, ἃ τῇ θείᾳ δυνάμει ὑπόκεινται. Τὰ δὲ ἀντιφατικά ὅλως τὸν τῶν δυνατῶν ἀπόλλυσι λόγον· διὸ καὶ οὐ δύναται αὐτὰ ὁ Θεὸς διὰ τὸ μὴ δύνασθαι αὐτὰ γενέσθαι.

5. Ὅτι δύναται ποιεῖν ἃ μὴ πεποίηκεν, κατὰ τὸ ἐν τῷ Ματθαίῳ· „Ἡ οὐ δύναμαι παρακαλέσαι τὸν Πατέρα μου, καὶ παραστήσει μοι πλείους 15 ἢ δώδεκα λεγεῶνας ἀγγέλων“· καὶ ὅμως οὔτε αὐτὸς παρεκάλει, οὔτε ὁ Πατὴρ παρέστησεν εἰς ἐκτριβὴν τῶν Ἰουδαίων· ὁ γὰρ Θεὸς οὐκ ἐκ φυσικῆς ἀνάγκης ποιεῖ, οὔτε τεταγμένην δύναμιν ἔχει μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπολελυμένην, ἢ δύναται ποιεῖν παρ' ἃ προέγνω καὶ προώρισεν. Τὸ μὲν γὰρ ποιεῖν ὑπόκειται τῇ προγνώσει καὶ τῷ προορισμῷ, οὐ μέντοι τὸ δύνασθαι, 20 ὅπερ ἐστὶ φυσικόν. Διὰ τοῦτο γὰρ ὁ Θεὸς ποιεῖ τι διότι θέλει, οὐ μὴν διὰ τοῦτο δύναται, ὅτι θέλει, ἀλλ' ὅτι τοιοῦτός ἐστι τῇ ἑαυτοῦ φύσει· οὐδὲ ὄριστα ἢ σοφία ἢ ἡ δύναμις αὐτοῦ πρὸς τὸν νῦν τῶν πραγμάτων δρόμον, εἰ καὶ ὁ δρόμος οὗτος ὄριστα ἐν τοῖς νῦν πράγμασιν. Διὰ τοῦτο, εἰ καὶ μὴ ἡδύνατο τοῖς νῦν οὔσι βελτίων δίδοσθαι δρόμος, ἀλλ' ὁ Θεὸς 25 ἡδύνατο ἕτερα ποιῆσαι καὶ ἄλλην ἐνθεῖναι αὐτοῖς τάξιν.

6. Ὅτι, ἐπεὶ διπλοῦν ἐστὶ τὸ τινὸς ἀγαθόν, ἢ κατ' οὐσίαν, ὡς τὸ λογικόν τῷ ἀνθρώπῳ, ἢ ἔξω τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ὡς τὸ σπουδαῖον ἢ σοφὸν εἶναι, τῷ μὲν προτέρῳ τρόπῳ οὐ δύναται ὁ Θεὸς ποιῆσαι τι πρᾶγμα βέλτιον εἶναι, ὡσπερ καὶ τὸν τέσσαρα οὐ δύναται ποιῆσαι μείζω, ἢ, οὐκ 30 ἂν εἶη τέσσαρα· τῷ δὲ δευτέρῳ τρόπῳ δύναται τὰ ὑπ' αὐτοῦ γενόμενα βελτίω ποιεῖν· ἀπλῶς δ' εἰπεῖν, παντὸς ὑπ' αὐτοῦ γενομένου βέλτιον δύναται ποιεῖν.

XXVI. — Περὶ τῆς θείας μακαριότητος.

35

1. Ὅτι ἡ μακαριότης ἀρμόζει τῷ Θεῷ, | ὡς ἐν τῇ πρὸς Τιμόθεον f. 209 ὁ πρώτη· „Ἦν καιροῖς ἰδίῳ δειξέει ὁ μακάριος καὶ μόνος δυνάστης“· τῷ

1 A la marge supérieure du f. 209, cette note autographe dans A: Σημ. — Ὁ Φιλόσοφος ἐν ἔκτῳ τῶν Ἠθικῶν· τούτου μόνου ἐστέρηται ὁ Θεός· τὰ ἀγέννητα ποιεῖν γενητά 15 Matth. 26, 53 37 I Tim. 6, 15

γὰρ τῆς μακαριότητος ἐνόματι νοεῖται τὸ τῆς νοεῖας φύσεως τέλειον ἀγαθόν, ἧς ἐστὶ τὴν ἑαυτῆς νοεῖν ἱκανότητα ἐν ᾧ ἔχει ἀγαθῷ, καὶ ἧς ἐστὶ συμβαίνειν τι αὐτῇ καὶ καλῶς καὶ κακῶς, καὶ εἶναι τῶν ἑαυτῆς πράξεων κυρίαν· ἐκάτερον δὲ τούτων ἐξοχώτατα τῷ Θεῷ ἀρμόζει, τουτέστι
 5 τέλειον εἶναι καὶ νοεῖν.

Εἰ δὲ τις λέγοι τὴν μὲν μακαριότητα μισθὸν ἀρετῆς εἶναι, ὡς ὁ Φιλόσοφος ἐν πρώτῳ τῶν ἠθικῶν, τῷ Θεῷ δὲ οὐ προσήκει ὁ μισθός, ὡς οὐδὲ τὸ ἀγωνίζεσθαι, ἀλλ' ὥσπερ ἔχει ὁ Θεὸς εἶναι, εἰ καὶ μὴ γίνεται, καίτοι τὸ εἶναι τῆς γενέσεως ὄρον συμβαίνει τῷ ὄντι καθόσον ἐξείσιν εἰς
 10 ἐντελέθειαν ἐκ δυνάμεως, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς ἔχει μακαριότητα, εἰ καὶ μὴ λαμβάνει ταύτην μισθὸν ἄλλου τινός.

2. Ἀποδίδεται δὲ ἡ μακαριότης αὐτῷ κατὰ τὸν νοῦν μόνον, ὡς καὶ τοῖς ἄλλοις μακαρίοις, οἱ τῇ ὁμοιότητι αὐτῆς μακάριοι λέγονται.

3. Ὅτι ἡ μακαριότης, ὡς μὲν τὸ ἀντικείμενον, ἐστὶν ὁ Θεός· εἰ δὲ
 15 ὡς ἡ ἐνέργεια λαμβάνοιτο καὶ ἡ νόησις, κτιστόν ἐστὶν ἐν τοῖς μακαρίοις, εἰ καὶ ἐν τῷ Θεῷ ἀκτιστόν· καὶ ὡς μὲν τὸ ἀντικείμενον, ἔσχατόν ἐστιν ἀγαθόν ἀπλῶς, πρὸς δὲ τὴν ἐνέργειαν, ἔσχατον οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ἐν τῷ γένει τῶν τῇ κτίσει μεθεκτῶν ἀγαθῶν.

4. Ὅτι ἐν τῇ θείᾳ μακαριότητι πᾶσα περιέχεται μακαριότης ἢ οὐσα
 20 ἐν τοῖς κτιστοῖς, ἢ δοκοῦσα. Ἄντι μὲν γὰρ τῆς θεωρητικῆς εὐδαιμονίας ἔχει θεωρίαν ἑαυτοῦ καὶ πάντων τῶν ἄλλων συνεχῆ καὶ ἀσφαλεστάτην· ἀντι δὲ τῆς πρακτικῆς, τὴν τοῦ ὄλου καὶ παντός διοίκησιν· ἀντι τῆς γῆϊνης εὐδαιμονίας, τῆς ἐν ἡδοναῖς, πλούτῳ, ἐξουσίᾳ, ἀξίᾳ, φήμῃ συνισταμένης, χαίρει ἑαυτῷ καὶ πᾶσι τοῖς ἄλλοις· ἀντ' ἡδονῆς, ἀντι πλούτου τὴν παντελεῖ
 25 αὐτάρκειαν, ἣν τὸ πλουτεῖν ὑπισχνεῖται· ἀντ' ἐξουσίας τὸ παντοδύναμον· ἀντι ἀξίας τὴν πάντων ἀρχήν· ἀντι φήμης τὸ θαυμάζεσθαι παρὰ τῆς ὄλης κτίσεως. Εἰ οὖν ἡ θεία τελειότης πᾶσαν περιλαμβάνει τελειότητα, εἰκότως καὶ ἡ θεία μακαριότης, τελειότης τις οὐσα, πᾶσαν μακαριότητα.

Ταῦτα περὶ τῶν ἀνηκόντων τῇ ἐνότητι τῆς θείας οὐσίας.

30

Traité de la Trinité.

ΝΥΝ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΝΗΚΟΝΤΩΝ ΤΗ ΤΡΙΑΔΙ ΤΩΝ ΘΕΙΩΝ ΠΡΟΣΩΠΩΝ.

XXVII. — Περὶ τῶν θείων προσώπων.

35 1. Ὅτι ἐστὶ πρόοδος ἐν τοῖς θείοις, οὐχ ἡ ἀπὸ τῆς αἰτίας τοῦ ἀπο-
 f. 210 τελέσματος, | ὡς Ἄρειος ἐδόξασεν, οὐδ' ὡς τὸ αἷτιον λέγεται εἰς τὸ ἀπο-

8 ἔχει deux fois répété A 34 Le titre en rouge, en haut f. 210 36 Après ἀποτελέσματος, A porte cette note: Σημ. — Ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην· ἐγὼ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐξῆλθον καὶ ἤκω

τέλεσμα προϊέναι, ἐφόσον ἢ κινεῖ τοῦτο, ἢ τὴν ἑαυτοῦ ἐντίθησιν ὁμοιότητα, ὡς ὁ Σαβέλλιος λέγων τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα Υἱὸν λέγεσθαι ὡς ἐκ παρθένου σῶμα ἀναλαβόντα, καὶ Πνεῦμα ἅγιον, ὡς τὴν λογικὴν κτίσιν ἀγιάζοντα καὶ κινουντα πρὸς τὴν ζωὴν· οὐδὲ ὅλως κατὰ τὰ ἐν τοῖς σωματικοῖς ἢ τοπικῶς, ἢ κατ' ἐνέργειάν τινος, εἰς τι ἐξώθεν ἀποτελεσμα, ἀλλὰ κατὰ 5 πρόοδον νοερὰν ἐπὶ τὰ ἔνδον καὶ τῆς ἐνεργείας καὶ αὐτοῦ τοῦ προϊόντος αὐτῇ μένοντος ἀχωρίστως ἐν τῷ ἐνεργουντι.

2. Ὅτι ἐστὶ γέννησις ἐν τοῖς θεοῖς, οὐχ ἢ ἐκ τοῦ μὴ εἶναι εἰς τὸ εἶναι μεταβολή, οὐδ' αἰτία ζῶντος τινος, ἀλλ' ὡς λόγου πρόοδος ἀπὸ τοῦ νοῦ· πρόεισι γὰρ ὁ θεὸς Λόγος ἀπὸ τοῦ θεοῦ νοῦ κατὰ τρόπον ἐνεργείας 10 νοητόν, ἣτις ἐστὶ ζωῆς ἐνέργεια, καὶ ἐξ ἀρχῆς συνημμένης, καὶ κατὰ λόγον ὁμοιότητος· ἢ γὰρ τοῦ νοῦ σύλληψις ὁμοιότης ἐστὶ τοῦ νοητοῦ πράγματος, καὶ ἐν τῇ αὐτῇ φύσει· ταῦτόν γάρ ἐστιν ἐκεῖ τὸ νοοῦν καὶ τὸ νοούμενον. Ὅθεν ἢ τοῦ Λόγου πρόοδος γέννησις λέγεται ἐν τοῖς θεοῖς, καὶ ὁ προϊὼν λόγος, υἱός. 15

3. Ὅτι εὐρίσκεται ἐν ἡμῖν καὶ ἄλλη πρόοδος κατὰ τὴν τῆς θελήσεως ἐνέργειαν παρὰ τὴν τοῦ λόγου πρόοδον, ἣτις κατὰ τὴν νοερὰν γνωρίζεται ἐνέργειαν, καὶ αὕτη ἢ πρόοδος τῆς ἀγάπης ἐστίν, καθὼς τὸ ἀγαπώμενον ἐστὶν ἐν τῷ ἀγαπῶντι, ὡς κὰν τῇ τοῦ λόγου συλλήψει τὸ νοηθέν ἐστὶν ἐν τῷ νοοῦντι· καὶ τὸ οὕτω προϊὼν Πνεῦμα ἅγιον λέγεται καὶ ἀγάπη. 20 Σημαίνεται δὲ τῷ ὀνόματι τοῦ πνεύματος, ὡσπερ ὤθησις τις καὶ κίνησις ζωτικῆ, καθ' ἣν λέγεται τις ἐξ ἀγάπης Θεοῦ κινεῖσθαι, ἢ ἐπείγεσθαι πρὸς τὸ ποιῆσαι τι.

4. Ὅτι δύο μόναι πρόοδοι ἐκεῖ διὰ τὸ ἐνεργείας μενούσας ἐν τῷ ἐνεργουντι δύο μόναι εἶναι, τὸ νοεῖν καὶ τὸ θέλειν. 25

XXVIII. — < Περὶ τῶν θειῶν ἀναφορῶν. >

1. Ὅτι εἰσὶν ἐν τῷ Θεῷ πραγματικαὶ ἀναφοραὶ· πατρότητι γὰρ μόνον πατὴρ ὁ Πατήρ, καὶ ὁ Υἱὸς υἰότητα, αἱ εἰ μὴ εἴεν πραγματικῶς ἐκεῖ, οὐδὲ ὁ Πατήρ καὶ ὁ Υἱὸς ἔσονται πραγματικῶς, ἀλλὰ μόνον κατὰ τὸν τῆς 30 νοήσεως λόγον, ὁ, Σαβέλλιος· ἄλλως τε καὶ ἐν ταυτότητι φύσεως εἰσὶν αἱ πρόοδοι ἐκεῖ. Ἐνθα δὲ τι τοιοῦτον, ἐκεῖ τὸ προϊὼν καὶ τὸ ἀφ' οὗ πρόεισιν πραγματικὰς ἔχουσι σχέσεις.

2. Ὅτι αἱ ἀναφοραὶ ἐκεῖναὶ αὕτη ἐστὶν ἡ θεία οὐσία, πραγματικῶς οὔσαι ἐν αὐτῇ. Εἰσὶ μέντοι γε κατὰ τὸ πρᾶγμα, εἰδητικῶς δὲ διακρίνονται 35 ἢ τῷ τῆς νοήσεως τρόπῳ· ἐν γὰρ τῇ ἀναφορᾷ δηλοῦται παράθεσις πρὸς τὸ ἀντικείμενον αὐτῇ, ὅπερ οὐ δηλοῦται ἐν τῷ τῆς οὐσίας ὀνόματι· | τὸ f. 210^v δὲ εἶναι τὸ κατ' ἐνέργειαν, ἐν καὶ ταυτόν τῇ οὐσίᾳ καὶ ταῖς ἀναφοραῖς.

27 et p. 370, l. 7: Les titres des questions 28 et 29 manquent dans A

Εἰ δὲ μὴ εἶεν αἱ αὐταὶ τῆ οὐσίᾳ τῷ πράγματι, ἔσονται κτίσματα, καὶ ἔσται τι κτίσμα ἐν τῷ Θεῷ ὡς πᾶγμα, καὶ τὰ κατ' αὐτὰς προϊόντα κτιστὰ ἔσονται, ὃ τῆς ὀρθῆς πίστεως ἔξω. Εἰσι δὲ ἀναφοραὶ ἐκεῖ, ἐνθα μὲν πατρότης καὶ υἰότης, ἐνθα δὲ πνεύσις καὶ ἐκπόρευσις, οὐκ ἐχούσης τῆς
 6 προόδου τῆς ἀγάπης ἴδιον ὄνομα.

XXIX-XXX. — <Περὶ τῶν θείων προσώπων.>

Ὅτι πρόσωπὸν ἐστίν, εἴτουν ὑπόστασις, οὐσία ἄτομος λογικῆς φύσεως. Σημαίνει δὲ οὐσίαν μετὰ ἀναφορᾶς, τὴν μὲν ἀναφορὰν προηγουμένως, τὴν
 10 δ' οὐσίαν ἐπομένως, ἢ, ἵνα βέλτιον ῥηθῆ, τὴν οὐσίαν μὲν πλαγίως, τὴν δ' ἀναφορὰν κατ' εὐθείαν. Εἰ δὲ καὶ τὸ πρόσωπον ἀκοινωνητὸν ἐστίν, ὁ μέντοι τοῦ ἀκοινωνήτος εἶναι τρόπος δύναται εἶναι πλείοσι κοινός, καὶ διὰ τοῦτο πλείω μὲν πρόσωπα οὐδὲν κωλύει εἶναι ἐν τῷ Θεῷ, τρία δὲ εἶναι καὶ ἡ θεία Γραφή διδάσκει ἡμᾶς, καὶ ὁ λόγος τῆς νοερᾶς ἐνεργείας
 15 συμβεβαιοῖ.

Ὁ δὲ ἀορίστως σημαίνει τὸ τρία πρόσωπα, τοῦτο σημαίνει τὸ τῆς τριάδος ὄνομα ὠρισμένως· ὅθεν καὶ τριάς ὁ Θεὸς λέγεται.

XXXI.

2. Λέγομεν δὲ ὅτι ὁ Πατὴρ ἄλλος ἐστὶ τοῦ Υἱοῦ διὰ τὴν ὑποστατικὴν
 20 διάκρισιν, ἀπεναντίας τοῦ Σαβελλίου· ἀλλ' οὐκ ἄλλο, διὰ τὴν οὐσιώδη ἐνότητα, ἀπεναντίας Ἀρείου. Ἀνάπαλιν δὲ λέγομεν, ὅτι αἱ τρεῖς ὑποστάσεις ἐν εἰσιν, ἀλλ' οὐχ εἷς.

3.-4. Δυνάμεθα δὲ καὶ „μόνος ὁ Θεὸς ἐστὶν αἰδιος“ λέγειν, ὅτι μηδὲν
 25 παρὰ τὸν Θεὸν αἰδιὸν ἐστίν, ἀλλ' οὐ „μόνος ὁ Πατὴρ Θεὸς ἐστὶ“ λέγειν.

XXXII.

1. Ὅτι ἀδύνατόν ἐστι φυσικῶς λόγῳ ἐπὶ τὴν γνῶσιν τῆς τριάδος τῶν
 30 θείων προσώπων ἐλθεῖν. Ἐκεῖνα γὰρ περὶ Θεοῦ τῷ φυσικῶς λόγῳ γινώσκεισθαι δύναται, ἀπερ εἰς τὴν ἐνότητα τῆς οὐσίας ἀνήκουσιν· ὁ δὲ τὴν τῶν προσώπων τριάδα δεικνύοντι ἐπιχειρῶν διχῶς ἀμαρτάνει περὶ τὴν πίστιν· πρῶτον μὲν περὶ τὴν ἀξίαν αὐτῆς τῆς πίστεως, περὶ ἀοράτων οὐσης καὶ τὸν ἀνθρώπινον λόγον ὑπερβαινόντων, ὡς ὁ Ἀπόστολός φησιν, ὅτι „ἡ πίστις τῶν μὴ φαινομένων ἐστίν“· καὶ αὐθις· „Σοφίαν λαλοῦμεν ἐν τοῖς
 36 τελείοις, σοφίαν δὲ οὐ τοῦ αἰῶνος τούτου οὐδὲ τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου· ἀλλὰ λαλοῦμεν Θεοῦ σοφίαν ἐν μυστηρίῳ τὴν ἀποκεκρυμμένην“· δεύτερον, πρὸς τὸ χρήσιμον τοῦ πρὸς τὴν πίστιν ἄλλους ἔλκειν· οἱ γάρ, πρὸς τὸ δεικνύοντι τὴν πίστιν οὐκ ἀνάγκη ἔχοντες λόγοι, τῷ τῶν ἀπίστων

ὑποπίπτουσι γέλωτι, καὶ φήσουσιν ἡμᾶς τούτοις μόνοις ἐπερειδομένους πιστεύειν. Τὰ τοίνυν | τῆς πίστεως ὄντα οὐ δεῖ δεικνύναι πειρασθαι, εἰ f. 211 μὴ διὰ ῥητῶν τοῖς αὐτὰ παραδεχομένοις· πρὸς δὲ τοὺς ἄλλους ἀρκεῖ διεκδικεῖν τὴν πίστιν, καὶ δεικνύναι μὴ ἀδύνατον εἶναι τὸ ὑπ' αὐτῆς κηρυττόμενον.

Ἔστι δὲ διχῶς ἡμῖν ἀναγκαῖα ἦν ἡ γνῶσις τῶν θείων προσώπων, ἕνα μὲν τρόπον πρὸς τὸ ὀρθῶς φρονεῖν περὶ τῆς τῶν ὄντων δημιουργίας· τῷ γὰρ λέγειν τῷ ἑαυτοῦ λόγῳ πάντα ποιῆσαι τὸν Θεόν ἢ αἴρεσις ἐκβάλλεται τῶν τιθέντων ἐκ φυσικῆς ἀνάγκης παραγαγεῖν· τῷ τιθέναι ἐν τῷ Θεῷ πρόοδον ἀγάπης δεικνύται δι' οὐδεμίαν ἔνδειαν ἢ ἐξωτερικὴν αἰτίαν, ἀλλὰ 10 διὰ τὸν ἔρωτα τῆς ἰδίας ἀγαθότητος· ὅθεν καὶ Μωϋσῆς εἰπὼν ὅτι „ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεός“, ἐπάγει· „Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· γεννηθήτω“, πρὸς δὴλῶσιν τοῦ θείου Λόγου. Εἶτα καὶ εἶδεν ὁ Θεός τὸ φῶς, ὅτι καλόν, πρὸς δὴλῶσιν τοῦ θείου ἔρωτος· ἕτερον δὲ καὶ ἀρχοειδέστερον τρόπον, ἵνα ὀρθὰ δοξάζωμεν περὶ τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρωπέου γένους, τελεσθείσης 15 διὰ τῆς σαρκώσεως τοῦ Υἱοῦ καὶ τῶν δωρεῶν τοῦ Πνεύματος.

Ἄλλα καὶ οἱ φιλόσοφοι ἐνιαχοῦ ἀπτονται τριάδος, εἰ καὶ μὴ ἔγνωσαν τὸ τῶν προσώπων μυστήριον. Καὶ οἱ ἀρχαῖοι τῷ τριαδικῷ ἐχρῶντο ἀριθμῷ ἐπὶ τῶν θυσιῶν καὶ τῶν εὐχῶν διὰ τὴν τοῦ ἀριθμοῦ τελειότητα, ὡς καὶ Ἀριστοτέλης λέγει. Καὶ οἱ Πλατωνικοὶ δὲ μίαν ἀρχὴν ἔλεγον τὸ πρῶτον 20 ὄν καὶ τάγαθόν, ἣν ἔλεγον πατέρα τῆς τῶν ὄντων ὁλότητος, καὶ ὑπὸ ταύτην ἄλλην οὐσίαν, ἣν νοῦν ὠνόμαζον ἢ νοερὰν ἀρχὴν· ἐνιοὶ δὲ αὐτῶν καὶ οὐρανὸν ἐκάλουν, καὶ ἐν ταύτῃ εἶναι ἔλεγον τοὺς λόγους πάντων τῶν ὄντων· καὶ τρίτην οὐσίαν χωριστήν, ἣν ἐκάλουν ψυχὴν, ἣ δοκεῖ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι προσήκειν. Ἡμεῖς δ' οὐχ οὕτως ὑποτιθέμεθα τὰ θεῖα πρόσωπα 25 ὡς τῇ οὐσίᾳ διαφέροντα· αὕτη γὰρ ἡ αἴρεσις Ὀριγένους καὶ Ἀρειανῶν πλατωνιζόντων ἐν τούτῳ.

2.-3. Ἔστι γνῶρισμα τοῦ Πατρὸς μὲν ἡ ἀγεννησία καὶ ἡ πατρότης καὶ ἡ πνεῦσις· τοῦ δὲ Υἱοῦ ἡ υἰότης, τοῦ δὲ ἁγίου Πνεύματος ἡ ἐκπόρευσις. Ἐκ τούτων τὰ τρία μόνον γνωρίσματα κυρίως προσωπικά· πατρότης, 30 υἰότης καὶ ἐκπόρευσις· ἀγεννησία δὲ, γνῶρισμα μόνον, διότι οὐκ ἔστιν ἀναφορά, εἰ μὴ κατὰ ἀνάγκην· τὸ ἀπ' οὐδενὸς γὰρ εἶναι σημαίνει.

XXXIII. — Περὶ τοῦ Πατρὸς.

1. Ἔστι ὁ Πατὴρ ἀρχὴ ἐστὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος· ἀρχὴ γάρ, 35 τὸ ἀφ' οὗ τι πρόβεισιν ἢ τινα· τοιοῦτος δὲ ὁ Πατὴρ ἐν τῇ πρὸς τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα παραθέσει.

Ἰστέον δὲ ὡς οἱ Ἕλληνες ἀδιαφόρως τῷ τῆς ἀρχῆς καὶ αἰτίας ὄνό-